

*Inledningsanförande vid IMM seminarium av Hanna Witt, avdelningschef
Konkurrensverket. Den 30 juni 2015 i Visby.*

Köpta kontrakt

Upphandlingsreglerna syftar till att motverka korrupktion och andra oegentligheter och se till att rätt företag får rätt kontrakt till rätt villkor – det vill säga att skattebetalarnas pengar används på bästa sätt. Ändå är offentliga upphandlingar återkommande i de korrupsionsärenden vi läser om i tidningarna. Varför är det så? Det enkla svaret är att offentlig upphandling i Sverige uppgår till runt 600 miljarder kronor varje år. Där det finns mycket pengar att tjäna är risken större att företaget tar till olagliga metoder för att snedvrیدا konkurrensen.

Konkurrensverket är tillsynsmyndighet över både konkurrens- och upphandlingsregelverken. Vi satsar mycket resurser på att utreda anbudskarteller och överträdelser av upphandlingsreglerna och vi är alltid mycket uppmärksamma på tecken på korrupktion i våra utredningar. Vi samarbetar därför med polisen och med Riksenheten mot korrupktion på flera sätt, både i det förebyggande arbetet och, om sekretessbestämmelserna så medger, genom informationsutbyte. Korrupktion kan nämligen, precis som karteller och otillåtna direktupphandlingar, riskera att snedvrیدا konkurrensen på marknaden och därmed driva upp priserna och ytterst skada konsumenterna. Kanske är det så att mutor och korrupktion är de vanligaste – och enklaste – sätten att sätta konkurrensen ur spel. Som nämndes i filmen vi just såg handlar en väl fungerande offentlig upphandling i slutändan också om att upprätthålla människors tilltro till våra folkvalda och våra demokratiska institutioner.

När Falu kommun behövde en leverantör av underhåll av gator och vägar i Falun valde kommunen att förlänga ett avtal med byggföretaget PEAB utan att konkurrensutsätta upphandlingen. Konkurrensverket utredde ärendet och landade i att det var fråga om en otillåten direktupphandling. Nu efteråt vet vi att bakgrunden till den otillåtna direktupphandlingen var att Peab-anställda personer bjudit kommunanställda på bland annat ishockeyresor och julbord som belöning för att övertyga dem om att inte konkurrensutsätta kontraktet. Resultatet blev avskedande för en tjänsteman och höga böter för kommunen.

Jag får ofta frågan i vilka av våra ärenden det är vanligast att vi stöter på misstänkt korruption. Konkurrensverkets tillsynsavdelning utreder såväl förvärv som karteller, konkurrensbegränsande offentlig säljverksamhet, missbruk av dominerande ställning och överträdelser av upphandlingsreglerna. Med hela den paletten på vårt bord är det möjligt att göra en rätt kvalificerad jämförelse och vi kan då konstatera att just otillåtna direktupphandlingar är återkommande exempel på när Konkurrensverkets utredningar kan spegla Riksenheten mot korruption. Och jag kan lova att Konkurrensverket inte lider någon brist på sådana ärenden som handlar om konstaterade och påstådda otillåtna direktupphandlingar. Under 2014 ansökte vi om upphandlingsskadeavgift eller fattade tillsynsbeslut rörande kontrakt värda sammanlagt 242 miljoner kronor. Och det är ändå bara toppen på isberget eftersom det finns många otillåtna direktupphandlingar som inte upptäcks och utreds av Konkurrensverket. Jag påstår naturligtvis inte att vi hade misstankar om korruption i alla de utredningarna. Men eftersom direktupphandlingar inte har samma formkrav som de upphandlingar som annonseras är de också kombinerade med större risker ur ett integritetsperspektiv. Det är därför bra att tänka på att planera inköpen för att undvika att hamna i tidsnöd och på så sätt minska risken för att som upphandlare tvingas genomföra sådana ogenomtänkta och kanske otillåtna direktupphandlingar.

Andra råd som vi brukar ge upphandlande myndigheter är att använda sig av funktionsupphandlingar, vilket innebär att det i upphandlingsunderlaget ställs krav på funktion i stället för specifika krav på produkterna, varorna eller tjänsterna. Det betyder att risken minskar att upphandlingen nischas in mot ett speciellt varumärke eller en viss produkt, vilket i sin tur minskar utrymmet för leverantörer att försöka påverka upphandlaren. Vi brukar också ge rådet att man ska vara särskilt uppmärksam när man använder sig av upphandlingskonsulter, för gör man det släpper man ju som upphandlare ifrån sig kontrollen över upphandlingen och får svårare att se om det finns tecken på korruption.

Jag vill också i det här sammanhanget påminna om att det finns fler överträdelser än korruption som dras till offentlig upphandling. Jag tänker då så klart på anbudskarteller, som kan vara nog så skadliga för konkurrensen och ytterst skada konsumenterna. Anbudskarteller leder till sämre konkurrens, högre priser och minskad utveckling och innovation. Jag är också övertygad om att det förekommer att anbudskarteller och korruption sammanfaller. Det är vanligt att företag som bildar en anbudskartell kommer överens om vilket företag som ska vinna en viss upphandling. Har inköpet inte annonserats minskar risken för kartellen att ytterligare företag som kartellmedlemmarna kanske inte visste skulle lämna anbud kommer in i spelet. Det är inte särskilt långsökt att tänka sig att kartellen därför bestämmer sig för att använda sig av mutor för att få den upphandlande myndigheten att inte annonsera kontraktet. Eller kanske att genom mutor övertyga en upphandlare att inte tipsa Konkurrensverket.

Precis som korruption kan tyvärr anbudskarteller vara svåra att upptäcka och komplicerade att utreda. Vi på Konkurrensverket använder oss av ekonomisk analys av upphandlingsdata, analyserar information på nätet och pratar med olika aktörer på misstänkta marknader för att komma kartellerna på spåren. Upphandlare är våra absolut viktigaste tipsare. Denna vecka publicerar vi därför den här broschyren som handlar om hur man upptäcker och förebygger anbudskarteller och som riktar sig speciellt till upphandlare. Karteller frodas när det finns förutsägbarhet på marknaden – det är lättare att samordna sig kring homogena produkter, säsongsbunden variation med återkommande upphandlingar och upphandlingar som utformas på samma sätt år efter år. Några av de råd vi ger upphandlare är därför att minska förutsägbarheten genom att ändra omfattningen och utformningen av upphandlingarna, ställa proportionerliga krav och inte ställa krav som begränsar utländska anbudsgivare. Flera av de råden kan också vara bra att ta till sig för att förebygga korruption. Och vissa av de varningssignaler vi brukar berätta för upphandlare om; till exempel att samma företag vinner en återkommande upphandling gång på gång, kan utgöra en varningsflagga för både korruption och anbudskarteller.

Avslutningsvis vill jag uppmuntra de upphandlare som lyssnar här i dag att tipsa oss om ni misstänker oegentligheter i era upphandlingar. Vi på Konkurrensverket är duktiga på att lägga pussel med de tips vi får in så även om ni inte känner er säkra på att det ligger något i era misstankar, eller om ni bara har en vag känsla av att något inte stämmer, så kan just den informationen ni kommer med vara den sista pusselbiten som saknas för att vi till exempel ska kunna genomföra en gryningsråd för att utreda en misstänkt anbudskartell. Ring oss!

Tack!